

Към понятието „периодични плащания“

Кристиан Таков

I. ПРОБЛЕМЪТ

II. СТРУКТУРА НА ИЗЛОЖЕНИЕТО

III. ОТДЕЛНИТЕ ТЪЛКУВАТЕЛНИ СПОСОБИ И РЕЗУЛТАТИТЕ ОТ ТЯХ

- A. ЕЗИКОВО
- B. СИСТЕМАТИЧЕСКО
- C. ИСТОРИЧЕСКО
- D. СРАВНИТЕЛНОПРАВНО
- E. ЛОГИЧЕСКО

IV. ОБОБЩЕНИЕ НА ИЗВОДИТЕ И ПРЕГЛЕД НА СЪДЕБНАТА ПРАКТИКА

V. ТЕЛЕОЛОГИЧЕСКО ТЪЛКУВАНЕ

- A. ПСИХОЛОГИЧЕСКИ ИЗМЕРЕНИЯ НА ДАВНОСТТА ПРИ ПЕРИОДИЧНИ ПЛАЩАНИЯ
- B. ДАВНОСТТА И СИГУРНОСТТА НА ОБОРОТА
- C. КОЛКО ЧЕСТО ПЕРИОДИЧНИТЕ ВЗЕМАНИЯ СА ЕДНАКВИ В ДОГОВОРНАТА ПРАКТИКА?
 1. *Flat rates (уеднаквени вноски без оглед на количеството на ползването)*
 2. *Подобни на Flat rate абонаменти, покриващи максимално количество потребление*
 3. *Прогнозно уеднаквяване на вноски с еднократно изравняване в края на периода*
 4. *Натурални ренти от използване на земеделски земи*
 5. *Лизингови вноски*
 6. *Вноски по кредити*
 - a) *Анютетни вноски*
 - b) *Променливи, в частност намаляващи вноски*
 7. *Частни пенсионни осигуровки*
 8. *Застрахователни премии*
 9. *Обезщетения за изгубена работоспособност*
- D. СТОПАНСКИ РЕЗУЛТАТИ ОТ ПРИЛОЖЕНИЕТО НА 5- ИЛИ 3-ГОДИШНАТА ДАВНОСТ
- E. ПРАВНОПОЛИТИЧЕСКИ РЕЗУЛТАТИ

VI. ОСОБЕНОСТИ ПРИ РАЗСРОЧЕНИ ЗАДЪЛЖЕНИЯ, ДОСТАВКИ ПО РАМКОВИ ДОГОВОРИ И ПРИ ПУБЛИЧНИ ВЗЕМАНИЯ

- A. РАЗСРОЧЕНИ ЗАДЪЛЖЕНИЯ
- B. РАМКОВИ ДОГОВОРИ ЗА ДОСТАВКИ НА СТОКИ И ОКАЗВАНЕ НА УСЛУГИ
- C. ПУБЛИЧНИ ВЗЕМАНИЯ

VII. ОБОБЩЕНИЕ ВСЛЕДСТВИЕ НА КОНКУРЕНЦИЯТА НА АРГУМЕНТИ И ЦЕННОСТИ

VIII. ФАСИТ

- A. КОНСТИТУТИВНИ БЕЛЕЗИ

- B. СЪОТНОШЕНИЕ С ДРУГИ ЗАДЪЛЖЕНИЯ, ИДЕЩИ ОТ СЪЩИЯ ПРАВОПОРАЖДАЩ ФАКТ
- C. СЛУЧАЙНИ (НЕ-КОНСТИТУТИВНИ) БЕЛЕЗИ
- D. ОСОБЕНОСТИ ПРИ РАЗСРОЧЕНИ ЗАДЪЛЖЕНИЯ
- E. ОСОБЕНОСТИ ПРИ ДОСТАВКИ ПО РАМКОВИ ДОГОВОРИ
- F. ОСОБЕНОСТИ ПРИ ПУБЛИЧНИ ЗАДЪЛЖЕНИЯ

I. Проблемът

Спорният въпрос, който тази статия анализира, напоследък се повдигна заради очевиден стопански интерес. Ако едно плащане се квалифицира като „периодично“, то ще се погасява с кратката 3-годишна давност по чл. 111 ЗЗД; а ако не може да се подведе под това понятие, за него ще важи общата 5-годишна давност по чл. 110 ЗЗД. Конкретният повод, проблемът да се разгори, са съдебните спорове по вземанията на топлоснабдителните дружества.

В хода на аргументацията на съдилищата този чисто стопански интерес обаче поради странна традиция никога не се е изговарял пряко. В казванията си и адвокати, и съдии старателно премълчават истинския проблем и ожесточено се борят само на арената на „чистата“ логика, използват „чисто правни“ аргументи и градят тотално неразбираеми за нормалните хора конструкции, които да ги доведат до желанието (но не непременно верен) извод. Така наложилият се в България юридически стил откъсва правото от хората и им пречи, да го усетят като справедливо.

Споровете се свеждат до един основен въпрос – за да бъдат едно множество плащания квалифицирани като „периодични“, нужно ли е, те да са еднакви по размер или могат да варират? В търсене на отговора на този въпрос се натъкнах и на други проблеми, които ми се струва ценно да споделя с колегиалната общност. Такива са например: дали е необходимо, множеството плащания да са разделени от еднакви времеви интервали; дали при разсрочване на еднократно задължение на множество платежи новите разсрочени задължения остават с характеристиките на „родителя“ си или се превръщат в периодични задължения; както и дали доставките по рамкови договори и публичните вземания са периодични задължения.

II. Структура на изложението

При отговора на поставения въпрос съдържанието на понятието „периодични плащания“ следва да се разкрие при използване на всички традиционни тълкувателни методи (т. III). Ако тълкувателните резултати от тези методи се разминават, следва да се аргументира, кой от методите се предпочита и защо. При това на съответното място следва да се дискутират и застъпените в съдебната практика виждания, които се отклоняват от постигнатите тълкувателни резултати (т. IV). При извършването на телеологическото тълкуване (т. V), дължимото внимание ще се обърне и на психологическите, стопански и правнополитически измерения на проблема. Неизбежно в случая е, да се разгледат стопански по-значимите периодични плащания и да се анализират характеристиките им (т. V.C). Ще бъдат разгледани и особените проблеми при възникнали като еднократни, но впоследствие разсрочени задължения (т. VI). Няма да бъдат подминати и стопанските и правнополитическите резултати от възприемане на едната или другата конкуриращи тези (т. V.D и т. V.E). В обобщение на постигнатите резултати (т. VII) ще се предложи подробна дефиниция на понятието (т. VIII).

III. Отделните тълкувателни способности и резултатите от тях

Някои от тълкувателните способности в случая по-трудно могат да намерят приложение, а други ще бъдат широко използвани (в частност при телеологическото тълкуване – т. V). При разлика в тълкувателните резултати предпочитанието ще е към онези способности, които в по-голяма степен отразяват стопанския смисъл и психологическите причини за установяването на различни давностни срокове. Поради това по-формалистичните и буквалистични способности ще бъдат измествани от тях. Телеологическото тълкуване поради изключително голямото му значение и съответния обем на извършването му не е включено тук, а е изведено в самостоятелна точка (т. V)

A. Езиково

Терминът „периодичен“ означава *„повтарящ се от време на време, през определени периоди“* (Български тълковен речник, изд. Наука и изкуство, 2003 г.). Дефиницията на речника явно е неубедителна, тъй като определя прилагателното „периодичен“ чрез съществителното „период“.

„Период“ пък (според същото издание) означава *„време, през което трае известен процес“*. Тази дефиниция също е спорна, тъй като за определянето на периода не е нужно да има „известен процес“, а е достатъчно изтичането само на определено време.

Тълковният речник не съдържа изискване нито за 1) еднаквост на периодите от време (*„от време на време“* може да означава и през нееднакви времеви отрязъци), нито за 2) еднаквост на явленията, които се случват периодично.

Междинен извод

Поради това може да се направи извод, че общоупотребимото понятие „периодичен“ означава **1) нееднократен и 2) разделен от някакви времеви отрязъци.**

Това понятие не предполага **нито еднаквост на периодите, нито еднаквост на размера на престациите, които се изпълняват периодично.**

B. Систематическо

Систематическото тълкуване може да се опре на сравнението между уредбата на давността за периодичните плащания от една страна и на разпоредбите за други плащания, за които законът установява къси давности. Такива къси давности обаче има много и вземанията, за които те се установяват, са от най-разнородно естество; далеч не всички те са „периодични“.¹

Поради това сравнението трябва да се направи само с други множествени вземания (по смисъла на езиковото тълкуване, вж. по-горе, т. III.A). Такива са например

- вземанията за възнаграждения за труд (чл. 111, б. „а“ ЗЗД);
- вземанията за наем (чл. 111, б. „в“ ЗЗД);

¹ Вж. така напр. чл. 111, 117, ал. 2, чл. 119, 147, ал. 1, чл. 211, ал. 1, чл. 265, ал. 3 ЗЗД, чл. 149 СК, чл. 36, ал. 3, чл. 66, ал. 2 ЗН, чл. 40, ал. 3, т. 1, чл. 83, ал. 3, чл. 98, ал. 1, чл. 186, 198, ал. 2, чл. 262ч, ал. 4, чл. 263к, 366, 378, 531, ал. 1 - 3, чл. 534, ал. 2, чл. 561, 580, ал. 4, чл. 586, ал. 1 и 2, чл. 604 ТЗ, чл. 140, ал. 1 ЗЗП, чл. 176, ал. 3, чл. 207, ал. 3, чл. 358 КТ, чл. 197 КЗастр, чл. 60 ЗС, чл. 13, ал. 1 ЗАрЗ, чл. 135, 136, ал. 1 ЗГВ, чл. 35 КонвМеждВъздПревоз, чл. 357 КТК, чл. 76 ЗАвтомПр, чл. 109, ал. 2-4 ЗЖПТрансп, чл. 77ф, ал. 2 и 5 ЗППЦКн, чл. 171, ал. 2 ДОПК.

- вземанията за лихви (чл. 111, б. „в“ ЗЗД) – независимо, дали са платими многократно или наведнъж;
- вземанията за издръжка (чл. 149 СК);
- вземанията за пенсии (чл. 105, ал. 2 КСО)
- връщане плодовете от наследствен имот (чл. 36, ал. 3 ЗН) – независимо, дали са придобити на части или наведнъж;
- вземанията от договор за наем на кораб (чл. 357, ал. 2, б. „б“ КТК).

От така направеното сравнение се вижда, че характерен белег на всички тези вземания е равният времеви период, който дели едно от друго плащане. **Почти нито едно** от тези плащания обаче няма иманентен белег, **да е разпределено на равни суми**. Единственото изглеждащо в общия случай да е „твърдо“ по размер вземане е това за наем.

Трудовите възнаграждения варират, тъй като се състоят от множество променливи съставки и тъй като зависят и от това, колко време е полаган труд, дали е ползван отпуск и т.н.

Вземанията за лихви са променливи поради зависимостта си от две променливи величини – размера на главницата, върху която се начисляват и лихвения процент.

Вземанията за издръжка също могат се променят съобразно нуждите на издръжания и възможността на задължения да дава издръжката.

Пенсиите също варират. При това вариациите им могат да са съвършено непредвидими при образуване на пенсионното плащане от множество източници, каквато е сегашната пенсионна система.

Плодовете на наследствения имот зависят най-малкото от природна и стопанска конюнктура, вкл. и от изправност на лицето, от което се събират гражданските плодове (напр. наем).

Дори що се отнася до „твърдия“ по размер наем, той често варира – в договорната практика все по-често има клаузи за обуславяне размера на наема от различни индекси, които го правят променлив. Нещо повече – при наемите на търговски, а nerядко и на жилищни площи nerядко наемната вноска се състои от „твърда“ част и от променлива част за консумативни разходи, така че не е абсолютно определена. Впрочем, консумативите при наема са легално обособени от плащането за наемната цена – чл. 232, ал. 2 in fine ЗЗД, но обикновено се плащат заедно и по неразличим начин.

Междинен извод

Видно е, че **повечето** (практически всички) **периодични плащания** не е необходимо да са еднакви по размер; дори напротив – **повечето** от тях **са с различен размер** при всеки от падежите.

С. Историческо

Разпоредбата на чл. 111 ЗЗД има аналог в Закона за давността (отм., в сила от 1897 г., посл. доп. 1908 г.). Законът за давността установява следната система на погасителна давност: 1) обща петнадесетгодишна давност и 2) специални по-дълги и по-къси давности, в частност а) двадесет, пет, три, една година и шест месеца (вж. чл. 37, 38, 40 – 42, 45 и 46 ЗДавн).

Къси давности се предвиждат за множество вземания, които са периодични по характера си (за заплащане на професори, учители, съдържатели на пансиони, слуги, работници и надничари; периодически платежи на вечни пожизнени ренти, за прехрана (издръжка), наеми и лихви). В зависимост от конкретния случай тези вземания се погасяват или за една, или за три, или за пет години (чл. 41, 42 и 46 ЗДавн).

Някои от въпросните вземания са с еднаква величина на всяко периодично плащане (напр. наем), други – могат да са променливи, без да е необходимо да са такива (възнагражденията за труд, усилия и резултат и тези за издръжка), а трети по дефиниция са променливи (напр. лихвите, чиято величина зависи от размера на главницата и на (променлив) лихвен процент).

ЗДавн съдържа и обща клауза за „*въобще на всичко, което се плаща на годишни или по-къси периодически срокове*“ (чл. 46, пр. посл ЗДавн).

Междинен извод

ЗДавн не съдържа дефиниция на „периодично плащане“. Такава дефиниция обаче може да се изведе от последната цитирана обща клауза, която като **единствен конститутивен белег** посочва „*периодическите срокове*“ на плащанията. При систематическото тълкуване на отделните разпоредби на ЗДавн **еднаквостта на сумите не е необходимо условие**, за да се счете едно плащане за „периодическо“.

D. Сравнителноправно

В изследването са включени:

- Холандският Burgerlijk Wetboek (1992), чл. 3:308 „BW“;
- Германският Bürgerliches Gesetzbuch (1896) в редакциите му до 2002 и след 2002 г. „BGB“;
- Швейцарският Zivilgesetzbuch (част V – Облигационно право) от 1911 г. „ZGB-OR“;
- Италианският Codice civile от 1942 „CC“;
- Руският Граждански кодекс Российской Федерации от 1994/1995 „ГКРФ“;
- Сръбският Закон о облигационим односима от 1993 „ЗООСр“;
- Draft Common Frame of Reference (2009) „DCFR“²

Включването на някои от тези актове (CC, BGB, ZGB-OR) се обуславя от безспорната им правно-културна хегемония, а на други (BW, ГКРФ, ЗООСр и DCFR) – от модерността им (поне предполагаема поради времето на приемането им).

В изследването не са включени англосаксонската правна система, нордическият правен кръг и кодификациите на средно-и източноевропейските страни (поради непознатостта им за автора), нито големите кодификации на Френския граждански кодекс и на Австрийския Общ граждански кодекс (поради оскъдната уредба на разглеждания въпрос).

По-старите кодификации (OR, BGB 1896-2002, CC) съдържат **специални правила** за давността за периодични вземания. Тази давност по правило е по-къса от общата давност (Art. 128 OR – 5 години срещу 10 години обща давност, § 197 BGB 1896-2002 – 4 години срещу 30 години обща давност, art. 2948 CC – 5 години срещу 10-годишна обща давност).

Същевременно, тези по-стари кодификации съдържат дълго и **казуистично изброяване** на вземания, които по естеството си са периодични, като накрая добавят и обобщение в смисъл „и

² Подробности за DCFR на български език вж. на http://www.christiantakoff.com/soft_law/dcfr/

всякакви други периодични вземания“ („wiederkehrende/periodische Leistungen“, „e, in generale, tutto ciò che deve pagarsi periodicamente ad anno o in termini più brevi“).

По-новите законодателни решения (BW, BGB 2002, ГКРФ, ЗООСр, DCFR) са разделени в подхода си.

Една част от тях напълно **изоставят казуистичното изброяване** на отделните видове периодични плащания и дори **не уреждат специална къса давност за периодичните плащания** изобщо. Това се обяснява с **драстичното съкращаване на общия давностен срок** в тези кодификации от досегашните 10 и дори 30 години на 3 години (така art. III-7:201, DCFR и § 195 BGB 2002 и , ГКРФ – чл. 196).

BGB възприема нов подход – наред с късата 3-годишна обща давност създава система от специални дълги давности от по 10 и 30 години. От тези специални дълги давности пък се въвежда ново изключение, което подвежда под общата къса давност и някои от трудно погасимите вземания, имащи периодичен характер - § 197 II

Друга част **предвиждат къс и специален давностен срок** за периодичните плащания, като ги **дефинират абстрактно само като „периодични“** и изоставят казуистичното им изброяване.

Една трета група (BW – art. 3:308, ЗООСр – чл. 372 (1)) **продължава традицията на казуистично изброяване** на периодични вземания и **добавя абстрактното понятие „и въобще всички периодични вземания...“**.

Сръбският ЗОО в чл. 372, ал. 2 предвижда интересно разрешение – на тригодишната давност са подчинени и „анюитетите, за които изначално е определена еднаква периодичност на платимите главница и лихва“. Това обаче „не важи за изплащането на вноски и на други делими изпълнения“.

Междинен извод:

Както може да се очаква, сравнителноправното изследване не дава достатъчно ясен резултат. Макар че повечето изследвани източници съдържат понятието „периодични плащания“ или други равностойни нему изрази, нито една от тях не дефинира този термин. Липсата на дефиниция вероятно се дължи на яснотата на понятието.

Някои от кодификациите съдържат индиция, че „периодичността“ се характеризира с равни времеви интервали. Нито един от законовите източници не съдържа изискването, освен периодите, равни да са и сумите на плащанията.

Интересна е податката на ЗООСр, че късата давност за периодичните плащания не се отнася за случаите, в които едно монолитно по характера си плащане е разсрочено на вноски или е прието да се извършва частично на равни интервали.

Е. Логическо

Логическото тълкуване в случая няма самостоятелно приложение. То може да се използва – напр. чрез *reductio ad absurdum* или чрез *argumentum a fortiori* като допълнение на телеологическото тълкуване, като това, ако е уместно, ще стане на съответното място (т. V).

Един интересен резултат обаче произтича от логическото тълкуване и той е следният. За да бъде едно задължение „многократно повтаряемо“, за да се дължи „през определен период“,

то трябва изначално да е било определено като такова. С други думи, страните трябва отначало да са уговорили (съответно – законът трябва още при възникването на задължението да е постановил), че става дума именно за такъв тип задължение.

Поради това няма да са периодични задълженията, които случайно са се оказали изискуеми през определен период – напр. ако домакинята Милка Петрова всяка втора сряда пазарува в магазин Билла, или ако аз вече трета година подред пролетно време наемам вилен имот, където да си почивам, произтеклите от това задължения няма да имат периодичен характер. В тези случаи единствено случайността води до еднаквост на периодите и капризът на същата тази случайност може във всеки един момент да осуети тази еднаквост.

Друго следствие от логическото тълкуване е, че след като определянето на периодите между задълженията не е случайно, то поначало трябва да води до (поне относително) равенство на всички периоди.

Равенството понякога може да е само относително и няма как да е точно. Такива ще са случаите на всички задължения, които падежират на подвижни празници (напр. Великден, Цветница и др. под.), както и задължение, което става изискуемо „когато цъфнат люляците“, т.е. поставено е под относително определен срок, който се мести незначително във времето.

Друго следствие от логическото тълкуване (което не произтича пряко от езиковото) е, че задълженията за да могат да са „периодични“, трябва да са поне три, а периодите, които ги разделят – поне два. Ако задълженията са само две (и са разделени от един период) те не могат да се квалифицират като периодични. В този случай те са просто две съвсем самостоятелни задължения, които не се обединяват от феномена „периодичност“.

Така например, ако съм се уговорил, да платя $\frac{1}{2}$ от цената при получаване на стоката, а останалата част – два месеца по-късно, задължението няма да е „периодично“, а втората част от цената ще е отсрочена.

Ако пък съм получил стоката, а уговорката е, първата $\frac{1}{2}$ от цената да платя след два месеца, а оставащата $\frac{1}{2}$ - след четири месеца, задължението пак няма да е периодично. В случая има отсрочване (а не разсрочване) на двете половинки от задължението. Равенството на двата периода е само привидно. Всъщност, задълженията са разделени само от един единствен период – този между тях. „Периодът“ от получаването на стоката до първото плащане всъщност не е период, защото в началото му няма падеж на задължение за плащане.

Междинен извод

Поради това периодичните задължения трябва или 1) да имат единен правопораждащ факт (напр. обезщетение за неправомерно увреждане, платимо периодически), или 2) страните да са ги уговорили като периодични.

Това „уговаряне“ на задълженията като периодични пък означава, че множеството им падежи трябва да са определен изначално (повече или по-малко прецизно), а размерът им или трябва да е изначално установен, или поне да е определяем по изначално ясен алгоритъм.

И най-сетне – задълженията трябва да са поне три, т.е., да са разделени поне от два периода. При това периодите трябва да са (поне относително) равни.

IV. Обобщение на изводите и преглед на съдебната практика

Резултатът от всички приложени досега тълкувателни способности е сравнително еднозначен, а именно: конститутивните белези на периодичните плащания са

- множество плащания, които
- са разделени едно от друго от
- поне два времеви отрязъка (периоди), като не е непременно нужно, периодите да са стриктно равни, достатъчно е относително равенство.
- няма изискване, размерите на отделните платежи да са равни.

В подкрепа на този извод е и Решение № 168/22.12.2009 по т.д. 408/2009, ТК, II Т.О. ВКС.

Независимо от тази еднозначност на изводите и на цитираното решение на ВКС, би следвало да се обсъдят аргументите на съдилищата, които довеждат някои състави до друг извод, а именно, че периодични са само онези задължения, които са равни по размер или при които размерът е отнапред известен.

Такива в частност са Решение № 1206/30-10-2008 V ГО на ВКС по гр.д. 5498/2007, Решение № 4386 по гр. Д. №7341/2011 – СГС, Решение от 03-06-2010 по гр.д. № 209/2010 на КюстОС, Решение № 119/29-04-2010 на ВТърНОС за потвърждаване на Решение на РС – ВТ от 08-01-2010 по гр.д. 2499/2009.

В Решението на **ВКС № 1206/30-10-2008** на **V ГО** относимите към въпроса мотиви са следните (подч. мои – КТ):

„При задълженията с повтарящо се периодично изпълнение длъжникът трябва в течение на определено време да извърши редица /няколко на брой/ еднакви престации, които се повтарят през определени или неопределени периоди от време. В случая, срещу предоставената й услуга за доставка на вода, пречистване и отвеждане на канални води по договора с ответното дружество, ищцата /касатор/ дължи периодично /ежемесечно/ да заплаща стойността на изразходваната вода и цената на отведената и пречистена вода. Налице са родово определени престации, дължими през определен период от време, които са различни, в зависимост от количеството на доставената на абонатите вода и стойността на услугите по пречистването и отвеждането й.“

В решение на **СГС № 4386/2011** по гр.д. 7341/2011, **IV-Г с-в**, се изтъква (подч. мои – КТ):

„Настоящият въззивен състав счита, че за правилно първото становище (за приложимост на 5-годишната давност – бел.моя - КТ). По смисъла на чл. 111, буква „в“ ЗЗД „периодични плащания са тези, които се дължат на едно и също основание и чиято изискуемост и размер е в зависимост единствено от изтичането на определен срок. Характерно за периодичните плащания е, че техният размер е предварително определен и известен, като не зависи от обема на насрещната престация. Както в правната теория, така и в съдебната практика (ТР № 122/1986 ОСГК – ВС) е безспорно прието, че договор за периодично изпълнение е този, при който длъжникът трябва през определено време да извършва няколко еднакви, повтарящи се през определен или неопределен период от време престации, като това трябва да се отнася и до двете насрещни престации по договора.“

От тези решения следва, че нееднаквостта на размера на отделните задължения води до "непериодичност", оттам и до неприложимост на късата 3 годишна давност.

В останалите цитирани решения (на ВТОС и на КюстОС) аргументи също липсват, а направо и в рамките на част от изречение се приема, че процесните плащания не са периодични.

От цитираните по-пространни мотиви на първите две решения всъщност не може да се извлече дирената аргументация. Оттам се вижда само, че съдът аксиоматично (т.е. без доказване) е постулирал белезите на периодичното плащане и после е подвел конкретния казус под така постулираните белези. Вследствие на това подвеждане (субсумиране) се прави извод, че тъй като плащанията не са равни, те не са и периодични. В тази част (субсумирането) съжденията на съда са верни. В първата част – извеждането на понятието за периодични задължения обаче съдът е допуснал логическата грешка „non sequitur“³. Неясно остава, защо плащанията, за да бъдат периодични, следва да са и равни или да имат някакви допълнителни, непредвидени в закона белези. По този въпрос в мотивите не може да се намери нищо.

Така че аргументите на съда в посочените две решения са не грешни, нито са слаби. Такива аргументи просто липсват. Когато към хипотезата на дадена норма се добавят непроизтичащи от закона нови изисквания, това води до стесняване на приложното поле на нормата (interpretatio restrictiva). За да се стигне до такова корективно тълкуване обаче, то трябва да се предхожда от убедителна аргументация. В противен случай то няма да е корективно, а contra legem тълкуване.

V. Телеологическо тълкуване

QUIDQUID AGIS PRUDENTER AGAS ET RESPICE FINEM⁴

Това, че схващането, поддържано в цитираните решения, не е аргументирано, не означава все още, че то е и невярно. Поради това липсата на доводи сама по себе си не е достатъчна въпросното виждане да се отхвърли окончателно.

То следва да се провери, като се види, защо законът установява кратка давност за периодични плащания. След като се установи тази цел, трябва да се види, дали тя е налице само при еднакви по размер плащания или може да се отнесе и до различни по величина престации.

Множество са целите на давността и дълга за описание е нейната философия. Това становище няма за цел да изчерпи тези въпроси, а само да освети онези аспекти от тях, които имат отношение към въпроса, има ли изискване за еднаквост при периодичните вземания или не. По-специално ще се разгледат психологическите и гаранционни функции на давността, като след това ще се анализират множество стопански значими случаи на различни видове множествени плащания, за да се провери, какви белези те съдържат и в частност, дали се характеризират с еднаквост на сумите на отделните платежи.

A. Психологически измерения на давността при периодични плащания

„Давността държи сметка за замъгляващата сила на времето“⁵. Което е твърде назад, се забравя по-лесно. Което е твърде отдавна, разделя вижданията на участниците за него.

³ Не произтича (от предходните съждения).

⁴ Каквото и да вършиш, разумно действай и съобразявай крайния резултат.

⁵ Die Verjährung trägt der verdunkelnden Macht der Zeit Rechnung. Мотиви към BGB (Mot I, 292).

Миналото на фактите ражда противоречия. Изтеклото време затруднява доказването. Тези разсъждения са на ръба на баналното, но как се отнасят към въпроса за периодичните плащания? По следните няколко начина:

- По-лесно се забравя една неплатена вноска на фона на десетки изпълнени, отколкото неизпълнението на единственото (вероятно и по-голямо) задължение;
- Вечен ще е спорът, дали неплатена е останала сметката за март или за май отпреди четири години (последващите изпълнения замъгляват спорадичното неизпълнение);
- Длъжникът, платил целия си заем от 20 000 лева, пази грижливо получената при плащането разписка; но кой пази квитанциите за платено парно отпреди седем години – а и да ги пази, може ли да намери тази, която му трябва измежду купчините хартия, които са се натрупали за годините дребнавост?

Но не само отдалечеността в миналото има значение. Множествеността на задълженията пряко рефлектира и върху решителността на кредитора да предприеме действия при неизпълнение:

- Кредиторът може дълго да чака еднократното изпълнение, но няма никакъв резон да чака, след като за пети пореден път не му се изпълнява;
- Ние може да не припираме и да не притискаме длъжника да изпълни еднократната си престация, защото се надяваме, че затрудненията му са временни или защото се опасяваме, че прибързаният процес ще развали дълготрайните ни отношения;
- Ако обаче дължимите престации са периодични, тяхното многократно и поредно неизпълнение бързо дава ясен знак за стопанското състояние на длъжника, а бъдещите ни отношения със загиващ стопански субект не могат да са интересни. В тези случаи забавянето на кредиторската активност няма никакво оправдание.

Нарастващото недоволство, стигащо до кредиторски гняв, също има психологическо значение:

- Всеки изминал ден забава буди нови негативни емоции у кредитора;
- Когато обаче така или иначе увеличаващата се забава е съчетана и със стъпаловидно нарастване и на обема на неизпълненото (поради натрупването на няколко поредни периодични вноски), нищо не би трябвало да спре кредитора да действа.

От тези примери достатъчно ясно се вижда, че **погасяването на периодичните плащания с къса давност е психологически оправдано.**

Има ли обаче на този фон **психологическа логика** изискването, **за да е едно задължение периодично** (и затова към него да се прилага късата давност), **то да е и равно по размер**? Смятам, че не. Но това трябва да се аргументира. За да бъде по-убедителен, нека видим, кои от множеството срещани в практиката периодични плащания са еднакви по размер (вж. т. V.C по-долу).

В. Давността и сигурността на оборота

Давността има рефлексия и в сигурността на оборота. Счетоводните баланси и на кредитора, и на длъжника трябва да се изчистят от „упорити“ неизпълнения. Кредиторите не следва да

разчитат на забавени до степен на безнадеждност плащания. Такива „лоши“ задължения не следва да стоят безкрайно като актив в имуществото на субектите и да заблуждават за платежоспособността им.

По-големите трудности при доказването на изпълнението на отделните периодични задължения също са причина, за тези задължения да се въведе къса давност.

Когато кредиторът претендира от длъжника си забравената еднократна претенция, длъжникът няма как да е радостен. Далеч по-неприятно изненадан ще е той обаче от това, че се претендира неплатената вноска отпреди 4 години и 3 месеца, която поради изтеклото дълго време длъжникът отдавна е забравил и е смятал за уредена.

Множествените плащания са принципно с по-малък материален интерес от еднократните платежи, процесуалните и доказателствените трудности при предявяването и при защитата срещу тях обаче са по-големи.

Всичко това обуславя засилена защитната функция на давността при периодичните плащания. Нима обаче тази функция е налице само при еднакви по размер плащания? Отговорът очевидно е отрицателен.

С. Колко често периодичните вземания са еднакви в договорната практика?

Вече по друг повод се видя (т. III.В, Систематическо тълкуване), че изрично уредените в закона многократни плащания всъщност (почти) никога не са равни по размер.

Възможно е обаче, ЗЗД, приет през 1950 г., да не отразява сегашната стопанска реалност. Нека тогава проверим, дали многократните плащания, които са разпространени в днешно време, са еднакви по размер. Ако се окаже, че повечето от тях са такива, то терминът „периодично плащане“ може би следва наистина да предполага еднаквост на множеството престации. В изследването не са включени онези многократни плащания, които така или иначе са уредени от закона като погасими с къса давност (наеми, лихви, заплати и останалите многократни плащания, изброени в т. III.В).

1. Flat rates (уеднаквени вноски без оглед на количеството на ползването)

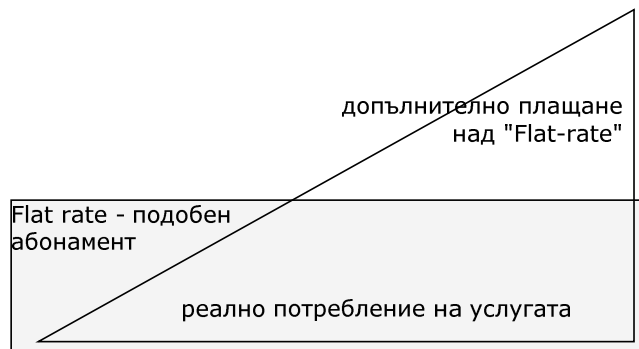
Такива вноски се уговарят при ползването на услуги, чието измерване е скъпо и неоправдано и при които поради естеството им увеличеното или намалено ползване е без значение за кредитора. Такива са „таксите“ за интернет, кабелна или спътникова телевизия, лицензите за програмни продукти за определени периоди от време (антивирусни програми и др. под.).

В тези случаи има **истинска еднаквост на всяко от плащанията**.

Трябва обаче да се отбележи, че **еднаквостта** и в тези (и във всички следващи разгледани) случаи е **само номинална, а не субстанциална**. Поради ноторните инфлационни процеси нито една от престациите не е напълно еднаква на друга. Така се оказва, че пълна еднаквост е всъщност невъзможна.

2. Подобни на Flat rate абонаменти, покриващи максимално количество потребление

Тази бизнес-схема предполага заплащане на периодични и равни вноски, при условие, че потреблението не надхвърля определен обем. При надвишаване на обема освен вноската се заплаща и добавък.

Ясно е, че тук **еднаквостта на вноските е условна, зависи от потреблението само привидна** и е зависима от надвишаване на определена граница потребление.

3. Прогнозно уеднаквяване на вноски с еднократно изравняване в края на периода

Тези вноски са в полза изцяло на кредитора. Те обикновено са така изчислени, че водят до авансово плащане, т.е. кредитиране на кредитора от длъжника. Благовидното им обяснение е, че служели за „удобство“ на длъжника, който можел така „да планира разходите си“. При тези вноски винаги има една вноска, наричана „изравнителна“, която може да е по-голяма или по-малка от еднаквите вноски. Изравнителната вноска се прави на точно определени периоди или при прекратяване на договора.

В тези случаи има **само привидност за еднаквост** на плащанията, тъй като изравнителната вноска има различен размер във всеки отделен случай. Плащанията всъщност са различни по размер. Това, че **повечето** от тях са еднакви, не прави **всички** плащания еднакви.

4. Натурални ренти от използване на земеделски земи

Тези престации обикновено са родово определени и поради това се разглеждат като заместими. В много редки случаи те могат да са еднакви – когато има пълна заместимост на даваното като рента във всяка отделна година. При земеделските продукти обаче рядко има пълно съвпадение на качеството. Така 100 кг. ябълки от една реколта и сорт не са еднакви със същото количество, но от друга реколта или сорт. Две прасенца-сукалчета през 2007 година са **почти** същото като две прасенца-сукалчета през 2010 г., но няма как да са съвсем еднакви с тях.

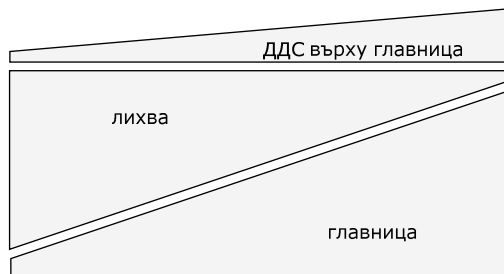
Между другото, спрямо всеобщия измерител в оборота – парите, номинална еднаквост на тези престации така или иначе няма (най-малкото поради инфлационните процеси).

В тези случаи също има **само привидност за еднаквост**, като за целите на оборота разликите са пренебрежими.

5. Лизингови вноски

Лизинговите вноски се състоят от (поне) три компонента:

- главнично плащане,
- лихвено плащане и
- ДДС върху главничното плащане.

В отделни случаи може да има и други компоненти, съставляващи лизинговата вноска.

Отделните компоненти са напълно различни и всеки един от тях се променя при всяка вноска. При това е обичайно, лихвата в началото да е голяма и да намалява, главницата в началото да е малка и да се увеличава, а ДДС върху главницата (по понятни причини) също да нараства с времето.

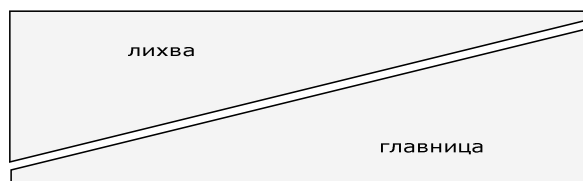
Лизинговите вноски са изчислени на анюитетен принцип (вж. по-долу, т. V.C.6.a)) поначало така, че да са приблизително еднакви. Всъщност обаче те **не са напълно равни**. Като се има предвид сложната им структура (че се състоят поне от три компонента, всеки един от които се променя непрестанно), при тях **изобщо не може да се говори за еднаквост**.

6. Вноски по кредити

Тези вноски в банковата практика се оформят основно като два вида – „анюитетни“ и „намаляващи“. Тези два термина не са легални и съдържанието им се установява от банковия обичай.

а) Анюитетни вноски

При анюитетната вноска в резултат на сложна формула⁶ се стига до такова разпределение между главнично и лихвено плащане, че общата им сума при всяка вноска е номинално едно и също число. Тъй като 1) лихва се начислява върху остатъчната главница и понеже 2) банката има интерес, да събере още в началото цената на предоставения капитал, та при предсрочно погасяване да не пропусне ползи, (привидно равното) анюитетното плащане има следната структура:

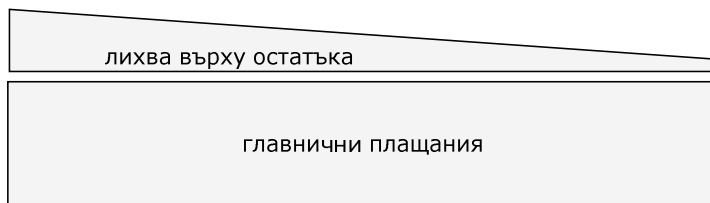

⁶ За впечатляващата формула вж. напр. в [http://en.wikipedia.org/wiki/Annuity_\(finance_theory\)](http://en.wikipedia.org/wiki/Annuity_(finance_theory))

Вижда се, че състоящото се от два компонента плащане (т.е. две плащания) **не е същностно, а само привидно еднакво.**

б) Променливи, в частност намаляващи вноски

В практиката на банките тези променливи вноски обикновено са намаляващи, но няма пречка, да се уговорят и като увеличаващи се. Специално при най-разпространените – намаляващите вноски – положението е подобно на анюитетните вноски, но там лихвата не се плаща преимуществено в началото, а съразмерно на оставащата част от главницата. Главницата пък се погасява на равни вноски. В случая еднакво е само плащането по главницата, но не и това на лихвата.

В случая единият от компонентите е еднакъв по размер, а другият намалява, т.е. тук отново има **само частична еднаквост.**

На това място не мога да се въздържа да отбележа следното. Поради изключителната им сложност структурата на платежите по лизингови договори и банкови кредити е тотално непонятна на огромната част от длъжниците. Поради това, да се правят правни изводи (за къса или дълга давност) въз основа на напълно неразбираеми за хората особености, е най-малкото безсъвестно и безотговорно.

Прекомерното усложняване на правните понятия и добавянето на произволни добавъци към тях откъсва правото от хората, прави го неразбираемо и те го усещат като несправедливо.

7. Частни пенсионни осигуровки

При пенсионните осигуровки платежите в някои редки случаи могат да бъдат еднакви. Обикновено обаче те са различни и зависят от дохода на лицето или от постепенното напасване на вноските според инфлационен или друг растящ индекс.

В тези случаи **обикновено има нееднаквост** на плащанията и много рядко – еднаквост.

8. Застрахователни премии

При застрахователните премии при дългосрочни застраховки, напр. „Живот“ положението е почти същото като при частните пенсионни осигуровки, т.е. периодично платимите премии **не са еднакви.**

Нещо повече – при промяна на обстоятелствата те могат да се променят (чл. 192 от Кодекса за застраховането) – което е проява на общата идея на *clausula rebus sic stantibus*.

Еднаквост има при краткосрочните застрахователни продукти, като и при тях поради разсрочването на вноските често се среща сложна структура на вземането (главница + лихва), която отново го прави **неравно** с оглед отделните му компоненти.

9. Обезщетения за изгубена работоспособност

Член 51, ал. 3 ЗЗД изрично предвижда, че обезщетенията могат да се променят при промяна на работоспособността. Така че и тези по същината си наподобяващи издръжката задължения **не са равни** по размер.

Междинен извод

Вижда се, че огромната част от множествените плащания (наричани в нормалния български език „периодични“) са с различен размер при всяко отделно плащане. Като че ли единствените социално значими периодични плащания, които имат еднакъв/равен размер, ще се окажат

- 1) Най-обикновените битови наеми на жилищни помещения, но само ако не са усложнени с клаузи за индексации или променливи величини и
- 2) Общите (паушални) такси за ползване на трудноизмерими с оглед ползването си услуги (Flat rate)

Съмнително ми се вижда, че законодателят е искал да подчини на 3-годишната давност единствено тези два вида плащания. Още повече, като се има предвид изрази „и други периодични плащания“. Надали под „и други“ законодателят е искал да скрие само още един такъв вид плащане (Flat rate), който при създаването на този текст е бил непознат.

В крайна сметка, все по-явно става, че белегът „еднаквост“ на вноските не е конститутивен елемент на понятието „периодично плащане“.

А сега да се върнем към поставения по-горе въпрос (т. V.A) – има ли психологическа логика, с къса давност да се погасяват не всички множествени плащания, а само онези, които са и равни по размер? След като се оказа, че всички стопански значими множествени плащания са с различен размер, освен два типа (Flat rates и обикновени битови наеми), отговорът е очевиден.

D. Стопански резултати от приложението на 5- или 3-годишната давност

Както стана дума още в началото, целият спор за периодичния или не характер на някои вземания се корени в чисто стопанския интерес от по-къса или по-дълга давност.

Кредиторите по такива вземания имат интерес, вземането да не се окачествява като „периодично“ за да се прилага спрямо него дългата обща давност, а длъжниците – обратно, всячески ще настояват, че вземането е периодично.

Правото поначало следва да е индиферентно към подобни съображения. Когато обаче проблемните случаи станат масови, няма как да не се съобрази социалният и стопански резултат от прилагането на правната норма. В тези случаи може да се наложи или законодателна намеса, или на обществените очаквания да се отговори по тълкувателен път.

В конкретните случаи, предизвикали проблематизирането на понятието „периодични плащания“ става дума най-често за вземания на естествени монополи (топлофикационни дружества, ВиК-дружества) или за вземания на законово създадени и политически търпани олигополи (доставчици на комуникационни услуги) – наричани общо по-нататък „комунални

компаниите⁷. И едните, и другите имат еднозначен негативен образ в масовото съзнание. Длъжници по тези вземания са физически лица – потребители, към които е обичайно да се проявява (без)принципно съчувствие.

Ако тази негативна конотация на кредиторите и симпатиите към длъжниците се споменават тук, то е, само за да се предпазим от премълчавано пристрастие към едните или другите.

Социално и правно проблемната ситуация произтича явно от 1) дълготрайно бездействие на комуналните компании и 2) точно толкова дълготрайно неизпълнение от страна на длъжниците.

Бездействието на кредиторите, да съберат задълженията си, не е похвално действие. Законът го укорява именно чрез установяване на къса тригодишна давност. Така бездействието и незаинтересуваността на комуналните компании води до сериозни парични загуби за тях.

Тези парични загуби се отразяват обаче не само на ощастливените от давността длъжници. Те се отразяват – този път негативно – и върху всички останали клиенти на комуналната компания, които по един или друг косвен начин рано или късно ще трябва да поемат резултата от изтеклата давност. Това ще стане по единственият възможен начин – чрез увеличаване на цената на услугата и чрез разпределение на неплатеното от неизправните длъжници върху всички клиенти на компанията. Това разсъждение като да клони в полза на *contra legem* тълкуването, предлагано от някои съдилища – да се увеличи давността за такива вземания чрез тълкувателни извивки и хватки.

Това „социално справедливо“ виждане обаче има неочакван антагонист от точно същата посока – ако комуналните компании бъдат поощрени да бездействат (както досега) и вземанията им се погасяват за 5, а не за 3 години, резултатът ще е почти същият. Макар и да не са погасени по давност, вземанията от неизправните длъжници ще продължат да са несъбрани вземания. И макар те да се водят като актив в балансите на комуналните компании, те не са живи пари, с които тези компании могат да оптимизират дейността си или да посрещат разходите си. Така че резултатът отново ще е същият – липсващите пари (тук вече произтичащи не от погасени по давност, а от несъбрани вземания) ще бъдат набавени пак от всички клиенти на компанията чрез увеличаване на цените. Причината е, че събирането на непогасените поради прилагането на дългата давност вземания ще продължи да е крайно проблематично и във всеки случай няма да е бързо. В течение на следващите години „дупката“ в бюджетите на комуналните компании няма да се затвори поради изкуственото удължаване на давността. А опитът показва, че веднъж вдигнатата цена не познава път назад.

Поради почти идентичния ефект както на спазването на 3-годишната давност, така и на изкуственото удължаване на давността до 5 години, смятам, че ефектите на тези съображения се унищожават взаимно.

Е. Правнополитически резултати

Остава един необсъден досега ефект и той е правнополитически. Ако ВКС приеме тълкувателно решение, с което застане на страната на невършещите добре работата си и разглезени комунални компании, той няма да помогне осезателно на същите тези затънали компании.

⁷ Терминът е неточен, но поради разпространението му си позволявам да го използвам.

Напротив – тъй като тук важи правилото *fortuna nimis quem fovat stultum facit*⁸ това решение ще „разглези“ допълнително комуналните компании, които така или иначе разчитат на държавно или общинско финансиране. Подобно на правния провал с 11-те валидизационни закона (от 20-те до 40-те години на XX век) ВКС би дал напълно погрешен сигнал към участниците в оборота.

Социалният отзвук на такова решение би бил крайно негативен. Никой не би могъл да обясни на роптаещото мнозинство, колко прав е бил ВКС в случая. Толкова по-трудна става тази задача, ако той всъщност не е прав.

VI. Особености при разсрочени задължения, доставки по рамкови договори и при публични вземания

Независимо, че външно отговарят на критериите за „периодичност“, има задължения, за чийто периодичен характер има сериозни съмнения или които несъмнено не са периодични. Става дума за разсрочени задължения, за задължения по рамкови договори и за публични задължения.

A. Разсрочени задължения

Когато едно единно и еднократно изискуемо задължение се разсрочи на множество отделни платежи, запазва ли то своя характер на еднократно задължение (погасяемо с 5 годишна давност), или се превръща в периодично задължение (за което се прилага 3 годишната давност)?

Въпросът няма еднозначен отговор. Не бих искал да давам такъв отговор само *obiter dictum*. Затова ще си позволя само да открия дискусия, която се надявам да се продължи от други.

При това въпросът има изключително важно практическо значение за банковия и лизинговия сектор, което значително надхвърля ефектите на давността. Ако се приеме, че задължението остава същото (т.е. при разсрочването няма новация), обезпеченията, дадени от трети лица, следва да се запазят и да служат и за разсрочения дълг. И обратно – ако разсрочването се приеме за новация, тези обезпечения ще отпаднат (чл. 107 ЗЗД).

Само за да се даде тласък на тази необходима за практиката ни и дължима от доктрината дискусия си позволявам да набележа някои от възможните аргументи в нея и последиците от изхода ѝ. Пак затова посочвам различните застъпени виждания, без да застъпвам категорично някое от тях.

Традиционно застъпването в литературата виждане е⁹, че **промяната на срока не е новация**. От това следва, че ако изначалното задължение е било еднократно, нито отсрочването, нито пък разсрочването (вид промяна на срока) може да превърне това еднократно задължение в периодично. Изводът е, че разсрочването няма да промени давността от 5- на 3-годишна.

⁸ Съдбата, ако подпомага прекомерно някого, го оглупява.

⁹ Вж. *Кожухаров, Ал.*, Облигационно право. Общо учение за облигационното отношение, С., Наука и изкуство, 1958 г., стр. 423, § 65-II-3, също, макар и не така категорично и *Калайджиев, А.*, Облигационно право. Обща част, С, Сиби, 2007 г., 4. изд., стр. 527, глава VIII, т. 2.3.

Друго виждане (засега ненамерило място в монографична или периодична публикация) поддържа, че **изискването за aliquid novum** при новацията по никакъв начин **не може да се сведе само до съществените елементи** на задължението (т.е. страни и предмет). Новативно намерение и „новост“ има и при промяна на случайни елементи на договора като условие, срок, начин или място на изпълнението и т.н. – вж. Gaius, 3, 177

Аргументацията в полза на едното и другото виждане не може да се изложи тук в пълнотата ѝ. Следва само да се отбележи, че

- Между „отсрочване“ (за което говори проф. Ал. Кожухаров, твърдейки, че именно то не е новация) и „разсрочване“ има разлика. Простото отлагане на изпълнението е значително по-„безобидно“ за идентитета на задължението в сравнение с разсрочването, което доближава някога единното задължение много повече до периодично такова;
- Съгласието на кредитора за разсрочване на пръв поглед изглежда да е облага изцяло за длъжника. Върху кредитора то като че ли възлага само допълнителния риск от по-дълъг срок на задължението. Не би следвало по тази причина великодушието на кредитора да се обръща изцяло в негова вреда. Длъжник, който при „изходно положение“ би могъл да се позове на давност едва след пет години, като обаче междувременно е получил облагата на разсрочването, би бил направо безсрамен, ако поиска наред с тази облага да се позовава и на късата тригодишна давност, която изглежда да произтича от него. В случая става дума не за злоупотреба с право, а за злоупотреба с добронамереност, която правото не би следвало да търпи;
- Същевременно обаче когато разсрочва, кредиторът може практически да придобие и множество облаги – да получи обезпечение на необезпечено дотогава задължение; да получи писмено признание на дълга (който дотогава е бил трудно доказуем или неясен по размер), да уговори местна подсъдност или арбитраж и т.н.;
- Вярно е също, че разсрочвайки, кредиторът първо получава прекъсване на давността поради признанието на вземането, като освен това установява и нови падежи на отделните платежи, от които започва да тече давност за всеки отделен платеж;
- Най-сериозният аргумент (този път – в противната посока) обаче изглежда да е вече споменатият ефект на загуба на обезпеченията: Ако се приеме, че промяната на срока или разсрочването на задължението е новация, това би довело до загуба на обезпеченията, освен при съгласие на далите ги лица (чл. 107 ЗЗД). Такъв резултат никой разумен кредитор не би приел. Поради това изводът за новативен ефект на разсрочването ще доведе в практиката до пълен отказ от разсрочване и облекчаване на длъжниците от уплашените от загуба на обезпечения кредитори.
- Ако ли пък се приеме, че отсрочването и разсрочването не са новация и поради това обезпеченията, дадени от трети лица, не отпадат, това поставя следното основателно питане – когато едно лице е гарантирало лично или реално за чужд дълг, то е гарантирало не само с оглед кредитора, не само за длъжника, не само за дълга, но и като е имало предвид падежа на вземането. Няма ли тогава да се окаже, че отсрочването и разсрочването могат практически да перпетуират обвързаността на третото лице – гарант за чужд дълг? Това опасение е неоснователно, тъй като всякакви промени на дълга, вкл. и по отношение на падежите и начините му на изплащане,

спрямо третото лице-гарант ще са *res inter alios acta* и поради това няма да засегнат по никакъв начин правното му положение (чл. 21 ЗЗД).

Разрешение може да се търси в правно-историческата аргументация, като се подирят корените на новацията.

Според Юстиниановото право решаващият белег на новацията е, да има *animus novandi*. Наред с него обаче е нужно и нещо ново (*novum*), което може да се състои в личността, в промяна, добавяне или отпадане на условие, **срок** (подч. мое – КТ), задължаване или освобождаване на поръчител, промяна на предмета и др.¹⁰

Така историческите корени на новацията като че ли подкрепят второто виждане - че и срокът е достатъчен а *liquid novum*.

Историческото тълкуване обаче не може да има самостоятелно значение и да се фетишизира - особено тогава, когато историческият контекст на развитието на даден институт е отрял или още повече - никога не е съществувал, какъвто е случаят в България.

Знае се, че историята се случва два пъти - един път като трагедия и втори път - като фарс. Така че не е нужно да насилваме историята да се повтаря непременно.

В класическото римско право наред със същинската новация чрез *stipulatio*, е съществувал и инструментът на *actum ex intervallo*¹¹. Този пакт, без да новира задължението и да може да засегне стипулацията, с която то е поето, е давал само възражение на длъжника (напр. за отсрочване на падежа).

Така се оказва, че древността отново е по-мъдра от съвремението, като е познавала както твърде мощното средство на новацията, така и слабото, но гъвкаво средство на *actum ex intervallo*, който е давал възможност за незначителни промени в задължението без засягане на същността му.

И в това съвремие се питаме - да принесем ли разума в жертва на конструкцията и на (недоразбраната) традиция или да създадем нагодено към съвремението правило, което да върши работа, но може би да изкриви хилядолетни постижения?

Не се наемам в рамките на това вметване да разрешавам тъй дълбок проблем. Само настоявам, че при решаването на този спор трябва да се имат предвид последиците от едното и другото схващане за съществени сектори от икономиката.

И така, ако се предпочете тезата, че при разсрочване няма новация, ще следва, че няма как същината на възникналото като еднократно задължение да се промени към периодичност и това да доведе до неизгодна за кредитора къса 3-годишна давност.

Обратно – ако се приеме, че разсрочването има новативен характер, задължението, което до разсрочването е било погасяемо с 5-годишна давност, след разсрочването и поради превръщането му в (ново) периодично задължение ще се погасява за 3 години.

Не е изключено обаче и странно стечение на правните последици. Ако задължението е с много кратка давност под 3 години (превозен договор – чл. 378 ТЗ, договор за стоков контрол – чл. 604 ТЗ и др.). Каква ще е в този случай давността, ако то се расрочи и стане периодично - няма ще се увеличи до 3 години? Смятам, че такъв извод не е съвместим с общата тенденция за скъсяване на давностните срокове. Този извод ще е неприемлив, дори и да се приеме, че разсрочването има новативен характер – новацията, състояща се само в разсрочване, би могла да има само ефект на съкращаване на давността, не и на увеличаването ѝ.

¹⁰ Така Kaser. M., *Römisches Privatrecht*, 5. Aufl., § 54-I-3, S. 205.

¹¹ Вж. Berger, A., *Encyclopedic dictionary of Roman law*, vol. 43.

Така двата алтернативни извода са, че:

Вариант 1: Вземанията, които са възникнали като еднократни, но впоследствие и по силата на съглашение с кредитора или по разпореждане на съда се изплащат на части (разсрочване) не се превръщат в периодични, а запазват характеристиките на първоначалното (еднократно) задължение.¹²

Вариант 2: Независимо, че са възникнали като еднократни, породените вследствие на разсрочването вземания се превръщат в периодични.

Това правило не се прилага, когато изначално е уговорено, че задължението ще се погасява на части. По тази причина при продажбата на изплащане, при лизинга, при наема и при банковия кредит отделните задължения са периодични и се погасяват с кратката 3-годишна давност.

В. Рамкови договори за доставки на стоки и оказване на услуги

Тези доставки наподобяват значително периодичните плащания. При тях характерното е, че 1) има множество самостоятелни сделки; че 2) повечето от условията на сключените договори са „изнесени пред скоби“ – в рамковия договор и че 3) това, което характеризира отделните доставки, е само количеството и времето на извършването им.

По тези свои характеристики както доставките по рамкови договори, така и плащанията по тях силно наподобяват периодичните задължения. Единствената – но достатъчно съществена – разлика между тях и периодичните задължения е, че при тях няма **регулярност**. Периодите от време, които делят отделните доставки една от друга, са различни.

Доставките по рамковите договори **могат да се превърнат и в периодични** доставки. За това е необходимо, доставянето на стоката (било в еднакво, било в различно количество) да става на равни времеви интервали (периоди). Тези интервали следва да са или изначално договорени, или да се установяват по отнапред установен алгоритъм.

Плащанията по такива доставки **могат да са както периодични, така и непериодични.**

Плащанията няма да са периодични, ако се извършват не на равни периоди, а след всяка доставка (стига и тя да не е периодична).

Както се вижда, границата между доставките по рамкови договори и периодичните задължения може да се окаже плаваща. Затова всеки конкретен случай следва да се изследва отделно и да се квалифицира съобразно това, дали при него са налице конститутивните елементи на периодичните задължения (вж. обобщението в т. VIII.A).

С. Публични вземания

На следващо място, публичните вземания по смисъла на чл. 162, ал. 2 ДОПК (въпреки че имат периодичен характер), няма да се погасяват с късата 3-годишна давност по чл. 111 ЗЗД, а със специалната и по-дълга 5-годишна давност по чл. 171, ал. 1 ДОПК. Същото важи и за лихвите

¹² В същия смисъл, но без подробна аргументация е и Решение № 627/12.07.1994 по гр.д. 495/1994, I. ГО ВС.

Конституционната съобразност на това решение е спорна, но е извън предмета на това становище.

VII. Обобщение вследствие на конкуренцията на аргументи и ценности

ARGUMENTA PONDERANTUR, NON NUMERANTUR¹³

От направения анализ се оказва, че практически няма нито един сериозен аргумент в подкрепа на тезата, че за да е едно плащане периодично, отделните вноски по него да трябва да са равни.

Необходимо е обаче, периодите, които делеят отделните множествени задължения, да са (поне относително) еднакви.

Окончателният извод, до който стигам, е, че **периодичните плащания могат да са различни по размер. Периодите помежду им обаче трябва да са** (поне относително) еднакви.

Не виждам нито стопански, нито правнополитически аргументи, които да натежат в обратна посока и да обусловят едно *contra legem* тълкуване.

Телеологическото тълкуване съвпада като резултат с езиковото, систематическото, историческото и сравнителноправното, което прави изводите, до които се стига, достатъчно еднозначни.

VIII. Facit

В обобщение на дотук изложеното, може да се направи следното обобщение

A. Конститутивни белези

Понятието „периодични плащания“ има следните конститутивни белези:

- 1) Еднородност на задълженията
- 2) Минимум три задължения и поне два периода, които определят падежите
- 3) (Поне относително) равенство на периодите на плащане
- 4) Задълженията имат единен правопораждащ факт, който
 - a. или е или извъндоговорен (напр. не позволено увреждане, обезщетението за което се плаща периодично, родствена връзка, обуславяща задължение за издръжка и др.под.)
 - b. или е договор, в който е уговорен периодът, през който те падежират;
- 5) Като при това размерът им
 - i. е или изначално определен като абсолютно число (без изискване за еднаквост),
 - ii. или е определяем по установен отнапред алгоритъм. В последния случай определянето може да стане и чрез волята само на една от страните (напр. количество на потребени от тази страна блага).

¹³ Доводите се премерват, а не се броят.

В. Съотношение с други задължения, идещи от същия правопораждащ факт

- (1) Периодичният характер на задължението не се осуетява от това, че освен периодичните задължения от същия правопораждащ факт (договор или извъндоговорно основание) произтичат и други задължения с еднократно или отново периодично изпълнение.
- (2) От един правопораждащ факт могат да произтекат няколко групи периодични задължения и те да са съчетани с еднократни задължения.
- (3) За всяка група такива задължения се прилагат или правилата за еднократните, или за периодичните задължения.

С. Случайни (не-конститутивни) белези

Не са конститутивни белези, а **случайни специфики** (които могат да са налични в едни и да отсъстват в други случаи):

- **Еднаквост** на размера на отделните задължения (сумите/бройките/обемите/др. мерки);
- Настъпването на изискуемостта **в един и същи ден** на всяка седмица, месец или година (така напр. ако периодът на задължението е 17 дни, то ще настъпва на странни на пръв поглед интервали);
- **Паричният** характер на задължението (периодични могат да са и непарични задължения);
- **„Монолитност“** на задължението – то може както да е единно по характера си (чиста главница, чиста лихва и др. под.) или да е обща сума от множество отделни и със собствени правни основания плащания;
- Като алтернатива на „монолитността“, не е необходим белег, съставното задължение да е **консолидирано** в монолитно (чрез новация).

Д. Особенности при разсрочени задължения

Вариант 1: Задълженията, възникнали като еднократни, но впоследствие разсрочени на множество плащания, не стават периодични, а остават еднократни и за тях важи общата 5-годишна давност по чл. 110 ЗЗД.

Вариант 2: Задълженията, възникнали като еднократни, но впоследствие разсрочени на множество плащания, от еднократни се превръщат в периодични и за тях важи кратката 3-годишна давност по чл. 111, б. „в“. ЗЗД.

Е. Особенности при доставки по рамкови договори

Задълженията, произтичащи от доставки по рамкови договори, поначало не са периодични задължения. Те обаче могат да се окажат такива, ако отговарят на конститутивните изисквания на периодичните плащания (вж. по-горе, т. VII.A).

Ф. Особенности при публични задължения

Независимо, че някои от публичните задължения са периодични, поради специалната им уредба (чл. 171, ал. 1 във вр. с чл. 162, ал. 2 ДОПК) действат не общите правила за давността на чл. 111 ЗЗД, а тези на специалния закон, който урежда за тях специална 5-годишна давност.

София, февруари 2012 год.